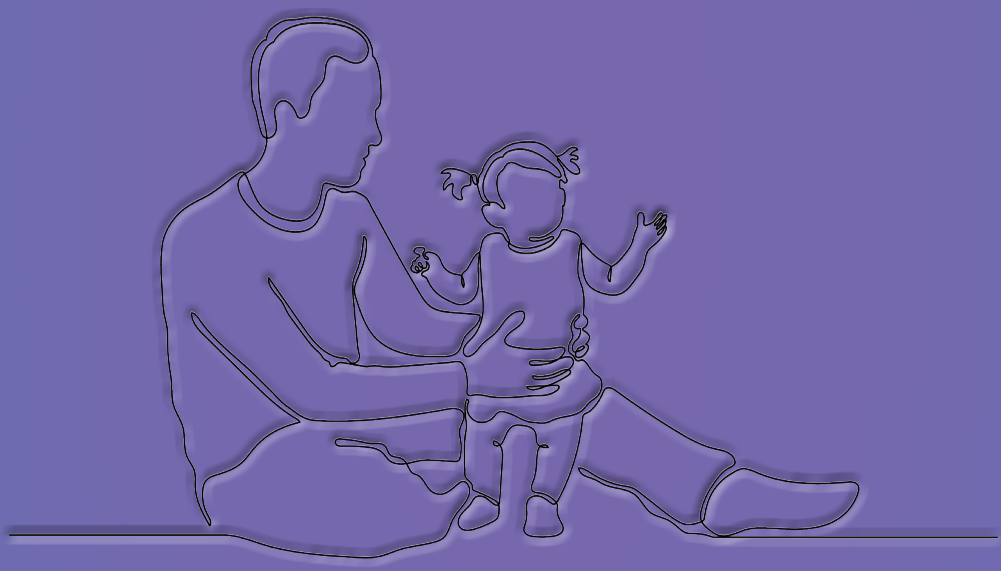
Ege Üniversitesi Yayınları
Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın No:12

BABALAR VE KIZLARI

ÇOK DİSİPLİNLİ BİR YAKLAŞIM

Editör
Şerife Çağın
Dilek Maktal Canko

İZMİR - 2022

Ege Üniversitesi Yayınları
Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın No: 12

BABALAR VE KIZLARI
ÇOK DİSİPLİNLİ BİR YAKLAŞIM

Editör
Şerife Çağın
Dilek Maktal Canko

BABALAR VE KIZLARI

ÇOK DİSİPLİNLİ BİR YAKLAŞIM

Editör
Şerife Çağın - Dilek Maktal Canko

ISBN: 978-605-338-339-6

Ege Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 09.08.2022 tarih ve 16/19-20 sayılı kararı ile basılmıştır.
Eserin bilim, dil ve her türlü sorumluluğu yazarına/editörüne aittir.
© Bu kitabın tüm yayın hakları Ege Üniversitesi'ne aittir. Kitabın tamamı ya da hiçbir bölümü yazarının önceden yazılı izni olmadan elektronik, optik, mekanik ya da diğer yollarla kaydedilemez, basılamaz, çoğaltılamaz. Ancak kaynak olarak gösterilebilir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 52149

Ege Üniversitesi Yayınları

Ege Üniversitesi Basım ve Yayınevi

Bornova -İzmir

Tel: 0 232 342 12 52

E-posta: basimveyayinevisbm@mail.ege.edu.tr

Yayın Link

https://basimveyayinevi.ege.edu.tr

Yayınlanma Tarihi: Aralık, 2022

Bu eser, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası lisansı (CC BY-NC-ND) ile lisanslanmıştır. Bu lisansla eser alıntı yapmak koşuluyla paylaşılabilir. Ancak kopyalanamaz, dağıtılamaz, değiştirilemez ve ticari amaçla kullanılamaz.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International license (CC BY-NC-ND). Under this license, the text can be shared with the condition of citation. However, it cannot be copied, distributed, modified or used for commercial purposes.

KİTAP HAKEM LİSTESİ

Prof. Dr. Ali İhsan Yitik
Prof. Dr. Nihal Mamatoğlu
Prof. Dr. Nesrin Tağızade Karaca
Prof. Dr. Gonca Gökalp Alpaslan
Prof. Dr. Şahika Karaca
Prof. Dr. Sefa Yüce
Prof. Dr. Nurullah Ulutaş
Prof. Dr. Selami Fedakar
Prof. Dr. Mehmet Güneş
Doç. Dr. Dilan Tüysüz
Doç. Dr. Gülgün Meşe
Doç. Dr. H. Harika Durgun
Doç. Dr. İlkay Südaş
Dr. Öğr. Üyesi Esra Hatice Oğuz Taşbaş
Dr. Öğr. Üyesi Selim Sözer
Öğr. Gör. Dr. Sinem Utanır Altay

İÇİNDEKİLER

Eda Keser Açıkbaş
Yaşam Boyu Gelişim Psikolojisi Çerçevesinden Baba-Kız İlişkilerinin İncelenmesi 1

Muammer Salim
Kız Çocuklarının Babalarıyla Kurdukları İlişkinin Psiko-Sosyal İyi Oluşlarına Etkisi ve Güçlendirme 15

F. Cansu Pala
Baba Yoksunluğu ve Kız Çocuğun Üreme Kimliği 37

Emin Kurtuluş-Hacer Yıldırım Kurtuluş
Toplum Cinsiyet Rolleri Arasında Babalar ve Kızları 51

Yavuz Yıldırım
İktidar ve Sınırları: Zorlayıcı Yeni Konuşma Pratiği 63

Feyza Meryem Kara
Serbest Zaman, Aile Rekreasyonu ve Değişen Baba Rolleri 75

Lale Kabadayı
Babanın Kötücül Mirası: *Sardunya* Filminde Ortak Benlik ve Kötülük İlişkisinin Kurulumu 93

Zeynep Umur Erkuş-Ezgi Sumbas
Kadın Yöneticiler ve Babaları: Feminist Literatüre Dayalı Bir İnceleme 113

Halil İbrahim Aydın
Kur'an'da Baba-Kız Motifleri 129

Arslan Karaoğlan
Hakkında Vahyin Nâzil Olduğu Baba ve Kız: Hz. Ebu Bekir Ve Hz. Aişe 141

Aydan Ener Su
Kral Lear'dan Kızlarına: Hakikatin Cezası Cordelia'ya, Yalanın Ödülü Goneril ve Regan'a 169

Evrim Ulusan Öztürkmen-Zehra Hamarat
Türk Halk Anlatılarında Baba-Kız İlişkileri 203

Zeliha Öztürk
Tekâmül ve Kalem Peşinde Bir Baba Arayışı: Asiye Hatun ve
Rüya Mektupları 219

Zehra Kaplan
19. Yüzyıl Türk Romanlarında Baba-Kız Yakınlaşması 241

Özlem Nemutlu-Fazıl Gökçek
Çengi'den *Hikmet-i Peder*'e Ahmet Mithat Efendi'de
"Babalar ve Kızları" 257

Sabahattin Çağın-Meryem Doğaner
Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Babalar ve Kızları 269

Saliha Tunç
William Shakespeare'in *Kral Lear* Piyesi ile Ziya Gökalp'in
"Tembel Ahmet" Hikâyesinde İtaat ve Başkaldırı Bağlamında
Baba-Kız Çatışması 287

Gonca Arkon Tekinel
Üç İstanbul Romanında Babalar ve Kızları 309

Sema Özher Koç
İçerinin ve Dışarının Diyalektiği Bağlamında Babalar ve Kızları
Üzerine Bir Değerlendirme 331

Münevver Eroğlu
Reşat Nuri Güntekin'in *Acımak* Romanı Bağlamında Hayatı
Anlamlandırma ve Duyguları Şekillendirme Unsuru Olarak
Baba(sız)lık Kavramı 359

Deniz Aktan Küçük
Kötücüllük-Çaresizlik Ekseninde *Fatih-Harbiye*'de Baba-Kız İlişkisi 375

Esra Dicle
Popüler Romanlardan Sosyalist Gerçekçi Romanlara Kemalist
Babalar ve Kızları 395

Nazmiye Kete Tepe
Esendal'ın Kızına Yazdığı Mektuplar Örneğinde Baba-Kız İlişkisi Üzerine Düşünmek 419

Mustafa Temizsu-Yasemin Mumcu
Tezer Özlü'nün Yaşam Yolculuğunda Baba-Kız Durağı 449

Selami Alan
Hatice Bilen Buğra'nın Hikâyelerinde Babalar ve Kızları 469

TÜRK HALK ANLATILARINDA BABA-KIZ İLİŞKİLERİ*

Evrim Ulusan Öztürkmen**-Zehra Hamarat***

Halk anlatılarındaki karakterler, anlatının içinde yaşadığı topluluğu oluşturan bireyler arasındaki idealize edilmiş ilişkileri gösterecek nitelikler ve eylemlerle yüklüdür. Anlatı karakterlerinin nitelikleri kadar karakterlerin birbiriyle olan iletişimleri de anlatıyı yaşatan topluluğun değerlerini anlamlandırmak için önemlidir. Bu çalışmada, halk anlatılarındaki baba-kız ilişkileri incelenmiştir. Çalışmada Türk halk anlatılarında baba-kız ilişkisinin anlatı yapısı içerisindeki rolünün ne olduğu; baba-kız ilişkisini içeren anlatılarda ilişkilerin hangi toplumsal değerler çerçevesinde yoğunlaştığı sorularına cevaplar aranmıştır. Halk anlatılarının masal, efsane, destan, halk hikâyesi gibi türlerinden hareketle, anlatılarda yer alan baba-kız etkileşimleri tekrar eden unsurlar/motifler ve değerler üzerinden okunmuştur. Baba-kız ilişkilerinin içerdiği eylemler, hiyerarşik durum, baba-kız çatışmalarına yol açan bireysel ve toplumsal gerekçeler üzerinden bu ilişkinin doğasına dair genel bir bakış oluşturulmuştur.

Halk anlatılarının her bir türünün kendine özgü yapı, işlev, doku, içerik ve sunum tarzı olmakla birlikte her bir anlatı icra bağlamına, anlatıcının tercihine göre de farklılaşabilen bir anlam kümesi taşır. Sıradan iletişim içerisinde ortaya çıkan geleneksel, kalıpsal ve artistik[1] yaratımlar olan mit, efsane, destan, masal, halk hikâyesi gibi anlatıların her biri toplumsal içeriklerle yüklü olarak gelir. Baba-kız ilişkileri de bu toplumsal içeriklerin anlamlandırılmayı bekleyen bir boyutunu oluşturur. İlk bölümde baba-kız ilişkisi, *anlatı yapısı*na katkısı doğrultusunda incelenmiştir. Türk halk anlatılarında kadın, aile ilişkileri ve tipler üzerine daha önce yapılan çalışmalardaki değerlendirmelerin desteği ile baba-kız ilişkilerinin anlatılardaki durumu, epik kurallar, roller/rollerin yinelediği eylemler ve bu eylemlerin nedenlerini kapsayan yapısal incelemelerin kılavuzluğunda betimlenmiştir. Baba-kız ilişkisinin *psikanalitik ve simgesel yorumlar*ına da çalışmanın bu

* Bu çalışma Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 23608 proje numarası ile desteklenmiştir.

**Dr. Öğretim Üyesi, Marmara Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, *evrimu@gmail.com*, ORCID: 0000-0001-8062-8591.

***Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, *zehra.hamarat@istanbul.edu.tr*, ORCID: 0000-0002-2548-9602.

[1] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için şu çalışmaya bakılabilir: (Ben-Amos, 1997: 74-87).

bölümünde yer verilmiştir çünkü ilişkilerin özellikle anlatının belirli yerlerinde bulunması ve tekrarlanması, kadın kahramanın yolculuğu sırasında babası ile olan etkileşimleri toplumsal gerekçelerden bağımsız olarak yapı içerisinde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Baba-kız ilişkisi toplumsal bir kurum olan aile içinde yer alır. Her toplumsal kurum gibi aile de belirli gelenekleri takip eder ve yeniden üretir. Anlatılardaki baba ve kızların iletişimleri toplumsal düzenin sürdürülmesi, ideal davranışların taşınması gibi işlevlerle ve aile kurumunun çatışmalı yönleriyle ele alınmalıdır. Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümü, baba-kız ilişkisine yer veren efsane, masal, destan ve halk hikâyelerindeki *toplumsal içerikler*e odaklanmıştır. İlişkilerin *iktidarın aktarımı* (babadan kıza), *cinsiyet* (erkek/kadın), *kutsallık* (kutsal baba/kutsal kız) ve *yaş* (yaşlı baba/genç kız) gibi bazı alanlar içerisinde yoğunlaştığı fark edilmiş ve baba-kız ilişkilerinin toplumsal gerekçelere bağlı yönleri bu kavramlar çerçevesinde değerlendirilmiştir.[2]

Çalışma ağırlıklı olarak Anadolu sahası anlatılarından seçilmiş, yeri geldikçe coğrafi ve tarihsel ortaklık ve farklılıkların görülebilmesi amacıyla Türk dünyası anlatılarından da örnekler verilmiştir.

1. ANLATILARDA BABA-KIZ İLİŞKİLERİNİN YAPISAL GÖRÜNÜMLERİ

Geleneğin kahramanı farklı düşmanlara karşı, farklı mekânlarda, farklı maceralara atılsa da temelde benzer işlevi taşıyan niteliklerle donanır ve benzer eylemleri gerçekleştirir. Bu temel kalıplara ulaşmayı amaçlayan Lord Raglan (1988: 126-138), Axel Olric (2003: 177-188), Vladimir Propp (1985) ve Bengt Holbek (1998) çeşitli çalışmalarında halk anlatılarının görünürdeki çeşitliliğe rağmen derin yapıda sınırlı sayıda eylem taşıdığını ve anlatı kahramanlarının benzer niteliklere sahip olduğunu göstermişlerdir. Türk halk anlatılarında baba ve kız figürlerinin de nitelik ve eylemlerinin kalıplaştığı görülmektedir.

Türk anlatılarında, Raglan'ın daha geniş türler üzerinde çalışıp belirlediği *kahramanın anne veya babasının soylu bir aileden gelmesi* durumu yaygın bir özelliktir. Anlatının ana kahramanı kız olmasa da birçok anlatıda genç bir erkek olarak karşımıza çıkan ana kahramanla birlikte onun maceraya atılmasına sebep olan kızların pasif değil aktif olduğu görülür. Erkek kahramanın engelleri aşmasında ve anlatı sonundaki mutluluk tablosunun ortaya

[2] Köngäs-Maranda'nın anlatılarda belirlediği kriz kategorileri baba-kız ilişkilerine uyarlanmıştır. Bu kategoriler için bkz. (akt. Holbek, 1998: 418).

çıkmasında kızların gizli bir desteği vardır. Kızlar, birçok anlatıda ileride birleşip yeni bir aile kuracağı erkek kahraman gibi soylu bir aileden gelir. Bu özellikle birlikte Türk anlatılarında genellikle soylu bir aileye mensup babanın tek bir kızı vardır veya epik anlatıların en yaygın kurallarından üçler kuralına (Olric, 2003: 18) uygun şekilde, üç kızdan genellikle en küçüğü *(MotifL61)* ana kahramandır.

Türk halk anlatılarında, anlatının başlatıcı unsuru Propp'un (evden) *uzaklaşma* (β) olarak adlandırdığı işlevdir. Kahraman olan kızı evinden, ailesinden uzaklaştıran babanın çeşitli gerekçeleri vardır. Yaygın gerekçelerden biri, kızın evlilik çağına gelmesi ve babanın adayları imtihanla seçerek, başarılı olan adaya kızını vermesidir (*MotifH310, H359).* Bununla birlikte babanın kızını evden uzaklaştırmasında bazı eksiklik, şanssızlık veya kötülükler de tetikleyici olmaktadır. Örneğin, *Nardaniye Hanım* (Boratav, 2009: 114-120) masalında kızına atılan iftiranın farkına varamayan baba kızını gezme bahanesiyle kandırarak ormana götürür ve terk eder. *Helvacı Güzeli* (Alangu, 1961: 25-39) masalında baba hacca giderken geride bıraktığı kızına evden çıkmamasını, "namusunu korumasını" *(MotifC110)* tembihler. Baba hacda iken kızının "namusunu kirlettiğini" öğrenir ve onu öldürmesi için oğlunu görevlendirir. *Sedef Bacı* (Güney, 1997: 66-74) masalında padişah, eşinin ölümünden sonra kötü büyüyle uğraşan bir kadınla evlenir *(MotifP272.1)*. Padişahın kızı, bu üvey anne tarafından büyülenir, her tarafında kara yaralar çıkar. Sarayda bir ocak köşesine terkedilen kızı, padişah olan babası da herkes gibi gözden çıkarıp ölüme terk eder. *Gülen Ayva Ağlayan Nar* (Alangu, 1961: 40-59) masalında, dokuz kızı olan padişah, karısına bir kız daha doğurursa onu ve çocuklarını öldüreceğini bildirir. Onuncu bebek de kız doğar. Erkek kılığına bürünen ve erkek gibi davranan kız, bir süre babasını kendisinin erkek olduğuna inandırır. Yetişkinlik çağına geldiğinde ise babasının onun kız olduğunu anlamasından korkarak evini terk eder.

Anlatılarda kızın baba tarafından evden uzaklaştırılmasının yaygın gerekçelerinden biri, kızın öz annesinin ölümünden sonra eve gelen üvey annenin talebidir. Türk masallarında olduğu gibi efsanelerinde de üvey anne *(MotifP272)* kötü ve zalim bir tiptir fakat efsane ve masalda bu tiple mücadele eden kahraman her anlatının kendi işlevi noktasında ödüllendirilir. Masal başlangıcında üvey anneden uzaklaşan kahraman anlatı sonunda genellikle yeni bir aile kurup maddi zenginliğe ulaşırken efsanelerde kahraman, taş kesilme *(MotifD231)* veya kuş olup uçma (*MotifD153*) gibi dönüşümler geçirerek kutsal bir boyutta ödüllendirilir (Seyidoğlu, 1992: 576). Her iki tür anlatıda da benzer olan durum babanın pasif tavrıdır. Anlatılarda baba isteksizce de olsa yeni eşinin taleplerine boyun eğer, kızını evden uzaklaştırır.

Babanın kızına karşı duyduğu *öfke* de kızın evden uzaklaştırılmasına gerekçe olabilir, örneğin kızlarının kendisine olan sevgisini sınayan *Yatalak Mehmet* masalında padişah sorduğu sorulara verilen cevaplardan tatmin olmadığında kızlarını ölüme gönderir (Boratav, 2009: 136-144). *Papağan* masalında sabahları babasını ziyaret ederek gördüğü rüyaları anlatan padişah kızı, yine bir sabah babasına rüyasını anlatır. Baba rüyayı beğenmeyince kızını cellatlarına teslim edip onun öldürülmesini emreder (Boratav, 2010: 116-126). *Padişahın Üç Kızı* masalında, padişah kızlarına eş seçimi için altın top *(MotifH316.3)* attırır, topun üzerine düştüğü kişi kızların evleneceği kişi olacaktır. Padişahın en küçük kızının attığı top bir boynuz üzerine düşünce padişah kızını zindana attırır (Şen, 2008: 46).

Bazı anlatılarda baba, gelecekteki bir *kötülüğü engelleme* amacıyla (bazı örneklerde farkında olmadan, kaderin belirleyiciliğiyle veya verdiği sözleri tutma zorunluluğundan) kızını evden uzaklaştırır. Örneğin bir padişah falda kızının gelecekte hırsızlık ve fahişelik yapacağını öğrenir *(MotifM345.1.1)*. Bu durumu engellemek için kızını mezar odasına kilitleyip ölüme terk eder (Alptekin, 2002: 431-434). Çocuğu olmayan bir padişahın, doğacak ilk çocuk kız olursa kızını ilk isteyen kişiyle evlendirme *(MotifC664)* sözü verdiği *Topal Leylek* masalında, padişahın bir kızı doğar. Kız on beş yaşına geldiğinde bir topal leylek kızı alıp götürür (Seyidoğlu, 2006: 32-38).

Anlatılarda evden uzaklaşma doğrudan kızın isteği ile de gerçekleşebilmektedir. *Bacı ile Bocu* masalında, ömrü boyunca askerlik yapan bir babayı yaşlandığında da askere almak isterler, evin kızı erkek kılığına girerek babası yerine askere gider (Sarıyüce, 1997: 171-178). Verilen örneklerde görüldüğü üzere anlatılarda babanın kızını evden uzaklaştırmasında, baba nadiren sorumluluk alıp olayları değiştirme girişiminde bulunur. Çoğunlukla başkalarına inanan baba, kızını evden uzaklaştırır veya öldürme tehdidinde bulunup kızının evden kaçmasına sebep olur.

Evden uzaklaşma, epik anlatıların geleneksel kahraman eylemleriyle de uyumludur. Kahramanın öldürülme girişimiyle *evden uzaklaşma*sı, *gizli bir yerde saklanma*sı ve buradaki yardımcı figürlerden destek alarak *olağanüstü nitelikler kazanma*sının ardından karşılaştığı *engelleri aşma*sı ve *başarıya ulaşma*sı geleneksel anlatıların eylem dizisini oluşturur (Raglan, 1998: 126-138). Bu dizi içerisinde baba-kız ilişkilerinin anlatıların ilk bölümlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Türk anlatılarında baba, anlatı başındaki evden uzaklaştırma işlevini gerçekleştirdiği andan itibaren genellikle *anlatı sonuna kadar ortaya çıkmaz*. Anlatı sonunda ise tüm figürlerin bir araya geldiği *büyük tablo sahnesi*nde (Olric, 2003: 185) başlatıcı olayın iç yüzünü öğrenen, affedici

veya affedilen, iktidarını veya mirasını yeni evlenen çifte devreden rolleriyle ortaya çıkar. Olay örgüsü hem türü hem de anlatı geleneği dolayısıyla daha uzun ve karmaşık bir yapı sergileyen halk hikâyelerinde ise baba, nadiren anlatı içerisindeki engelleyici rolüyle belirginleşir. Örneğin, *Tahir ile Zühre* hikâyesinin bir varyantında anlatının başından sonuna kadar padişah baba, kızıyla Tahir'in evliliğini engelleyici eylemler sergiler. Anlatı sonunda aklını kaybeden kızını kurtarmak için Tahir'i öldürür ardından da kızının ölmesine sebep olur (Türkmen, 1983: 246) Başkahramanı kadın olan destanlardan-*Cangıl Mirza Destanında* Cangıl Mirza, on altı yaşına geldiğinde atıcılıkta ve dövüşçülükte kimsenin yenemediği bir kahramandır. Babası Han Camgıra, bir kız gibi evinde oturmasını, halkın onun dedikodusunu yaptığını söylese de Cangıl Mirza'yı savaşçılıktan vazgeçiremez (Köse, 2001: 67).

Anlatılarda babanın kızını evden uzaklaştırma gerekçelerinin iki farklı içerikle ortaya çıktığı görülmektedir. Birincisinde baba toplumsal kurallara veya koyduğu yasaklara uymadığını düşündüğü kızını cezalandırıcı bir konumdadır ki doğrudan baba ceza vermese de üvey annenin evden gönderdiği babaların kızları da bu kategoriye girer çünkü bu tür uzaklaştırmada baba, kızına atılan iftiraya inanarak cezalandırıcı figüre dönüşür. İkinci türdeki anlatılarda ise baba verdiği bir sözden ötürü kızını istemediği bir güce ya da kişiye teslim eder. Her iki durumda da *pasif bir baba tipi*yle karşılaşırız. Babanın bu durumlardaki hareket alanı, kızını kendi elleriyle öldürmek yerine öldürmesi için başka birine teslim etmek veya tekin olmayan bir yere terk edip yaşaması için ona bir şans vermektir.

Babadan ayrılmanın nedenleri, kız açısından kendi benliğini oluşturmak, bütünlemek, yetişkinliğe ulaşmak için gereken becerileri kazanmaktır. Sadece masallarda değil, halk anlatılarının neredeyse hepsinde kahramanın evden ayrılmasıyla başlayan bu olgunlaşma süreci, anlatının sonunda kızın ve erkeğin olgunlaşmış birer figür olarak yeni bir aile ve düzen kurmasıyla sonuçlanır.

Halk anlatılarında anlatının başından sonuna çeşitli entrikalara rağmen bir olay çizgisi diğeriyle karıştırılmaz (Olric, 2003: 86). Padişah, bey gibi iktidar sahibi babaların kızları ve bu kızlarla evlenmek isteyen kahramanların yer aldığı anlatılarda da anlatı bu tek çizgi üzerinden ilerler. Erkek kahraman ve kadın kahraman onları ideal eşler olarak olgunlaştıracak eylemleri gerçekleştirip evlenir. Anlatı sonunda ortaya çıkan "zaman içerisinde bir süreklilik niteliği" (Olric, 2003: 186) taşıyacak kadar kusursuz bir düğün tablosunda yer alan kahramanların, anlatı içerisindeki tüm eylemleri, düğüne ulaşmaya yöneliktir. Holbek, düğünün masallarda bir "zirve"; ulaşılması amaçlanan son durum

olduğunu özellikle vurgular ve bu son düşünülmeden yapılacak her incelemenin eksik olacağına işaret eder. Anlatıcı, anlatının başından sonuna bu son durumu aklında tutar ve anlatı amacının bu olduğu izlenimini uyandırır (Holbek, 1998: 411). Türk halk anlatılarında gençlerin düğüne doğru ilerleyen maceralarında kızın babasıyla ilişkisini kuran eylemleri, onu *bağımsız bir birey olma* ve donandığı yeni niteliklerle *babasından ayrılıp erginlenme* ve *yeni bir yaşam kurma* sonucuna yönlendirir. İleride gösterileceği gibi baba evinden, baba otoritesinden, baba mülkünden ayrılma ve ardından çeşitli engelleri aşıp kendini kanıtlayınca eve geri dönme veya erkek kahraman evinde yeni bir yaşam kurma silsilesi baba-kız ilişkisinin yer aldığı halk anlatılarında baskın eylem zinciridir. Tekrarlanan bu kalıbın farklı simgesel anlamları aşağıda tartışılmıştır fakat baba ve kızın anlatı yapısındaki rollerinden hareketle ortaya çıkan genel görünüm şudur: geleneksel anlatı yapısında kahraman olan kızın evden bir şekilde uzaklaşması gerekir ve kızı evden uzaklaştırma işlevi babaya yüklenir.

Uzaklaştıran figür olarak babanın yerini alan figürlerin ayı, cellat, erkek kardeş, kızın yuttuğu bir yılan, ejderha, dev gibi eril gücün; kaçışa aracılık eden nesnelerin ise özellikle ensest konulu anlatılarda yüzük, bilezik, ayakkabı, terlik gibi dişil nesneler olması araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Araştırmacılar kahramanlık yolculuğundaki bu ayrılma durumunu kızın eril güçlerden uzaklaşma ve onlardan bağımsızlaşma sürecinin başlangıcı olarak yorumlamışlardır. Anlatılarda, kızın babadan kaçarak bağımsızlaşabileceği konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği varken bu kaçışın nedenleri konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bu bağımlılık cinsel yönelimlerle ilgili olabilir ya da erginlenme sürecinde bireyin sahip olduğu eril ve dişil güçlerin dengelenmesi ve kişiliğin bütünlenmesi olarak da yorumlanabilir. Alan Dundes, (akt. Abalı, 2011: 38) birçok masalın annenin ölümüyle başladığına dikkat çekerek bu durumu, kızın annenin yerini alma fikriyle mücadelesi olarak yorumlar. Kızın ilk sevgilisi çocukken babadır ve ergenlikle birlikte babaya duyulan bu sevginin bastırılması gerekir. Kızın bilinçaltındaki tüm bu duygularla baş edebilme yeteneğini geliştirebilmesi için baba tarafından terk edilmesi gerekmektedir. Halk anlatılarındaki bu duygusal erginlenme sürecinin, baba-kız ilişkisi odağındaki benzer bir psikanalitik yorumunu Bengt Holbek (1998: 441) "yansıtma" (projection) ile açıklar. Anlatım tekniklerinden yansıtma, masallardaki kahramanların düşüncelerinin dış dünyaya ait olgular gibi sunulmasıdır. Kahraman kendi duygu ve düşüncelerini başka karakterler veya nesneler üzerinden yansıtır. Yansıtma tekniği açısından bakıldığında, baba ve babayla eş işlevli hareket eden canavar, ejderha gibi eril düşmanlar aslında babanın kıza duyduğu öfke veya bağlılıkla ilişkili değil, kızın babasına karşı hissettiği duyguları ve düşünceleri ile de ilgilidir.

Holbek, bir kızın babadan ayrılmasını babaya duyduğu aşırı bağlılıktan kurtulma süreci olarak açıklarken aslında masalda açıkça ifade edilemeyen birçok durumun eril ve dişil simgeler üzerinden sunulduğunu belirtir. Kızlar mağaraya veya küçük bir deliğin olduğu yerlere hapsedilirler. Prensesin özel bir takısı veya süsünü gizlendiği yerden sadece kılıçlı kahraman bulup getirir. Holbek bu simgesel masallarla nadiren de olsa sözlü gelenekten kaydedilen erotik masalların örtüştüğünü belirtir (1998: 439). Baba-kız ilişkilerinin yer aldığı Türk anlatılarında yansıtmanın birçok örneği vardır. *Billur Köşk ve Elmas Gemi* (Alangu, 1961:11-24), *Geyik Sultan* (Yavuz, 1997: 198), *Uyuttum Nittim Ben Bana Ettim…* (Sarıyüce, 1997: 94-103) gibi masallarda, babalar çeşitli gerekçelerle kızlarını kıymetli bir hazine gibi saklar. Babanın kızını saklaması, kıymetli bir nesneyi korumasına benzer ve genellikle de kızın dış dünyayı tanımak istediği ergenlik döneminde kendisine konan yasağı delmesiyle sonuçlanır. Örneğin, iyi yürekli bir padişahın, çok istemesine rağmen hiç çocuğu olmaz. Çocuksuzluğuna çare aramak için karısıyla birlikte yola düşer, bir derviş onlara iki elma verir. Padişah ile karısı elmayı yedikten dokuz ay sonra bir kız çocukları olur ve bu kız çok güzeldir. Anne ve babası, başına bir iş gelmesinden korktukları için kızı kristal bir camekânın içinde büyütürler. Yansıtmayla ilgili olarak, vasiyet, yanlış anlama veya talihsizlik gibi kaderin belirlemesiyle kızıyla evlenmek zorunda kalan babalar da vardır *(MotifT411)* Ölen eşin belirlediği şartlara uyan kadınla evlenme *(MotifH363)* baba-kız evliliğini konu alan bu anlatılarda evliliğin gerekçesini oluşturur. *Keçeli* masalında padişahın karısı ölümcül bir hastalığa yakalanır ve ölmeden önce padişaha, kendisine ait altın nalınları kimin ayağına uyarsa onunla evlenmesini vasiyet eder. Kadının ölümünden sonra altın nalınlar hiç kimsenin ayağına uymaz, padişahın kızının ayağına uyar. Bunun üzerine babasıyla evlenmek istemeyen kız kendisini görünmez yapan büyülü bir keçe yaptırır, keçeyi giyerek babasından kaçar (Alptekin, 2002: 98-99). Babayla evlilik temasını içeren bir diğer örnek *Yıldırım Padişahı* masalıdır (Boratav, 2009: 203-208). Burada vasiyet nesnesi annenin yüzüğüdür. Kız babasıyla evlenir fakat düğün gecesi gerdeğe gireceği vakit bir bahaneyle kaçar ve perilere köle olur. Holbek'in, örnek verdiği bir masalda da anne ölür (kızın hatasıyla değil) ve baba ölen anne gibi biriyle evlenmek isterken kendi kızıyla evlenmeye karar verir. Kız babasıyla evlenemeyeceği için ellerini keser. Kız kahramanın bu eylemi yapmasının Holbek'e göre bir sebebi yoktur. Kötü olan baba ise anlatıda babanın cezalandırılması gerekir. Holbek bunu yansımanın açık bir örneği olarak sunar. Aslında babaya karşı gizliden gizliye ilgi duyanın ve kendini cezalandıranın kız olduğunu söyler (Holbek, 1998: 441). Örnekte görülen Türk anlatılarında da bu motif anlatı yapısını kızın sıkıntılarla geçirdiği bir sürece yönlendirmektedir. Babalarından kaçan kızlar, zorlu engellerle karşılaşırlar.

Anlatılardaki baba-kız ilişkisini feminist bir bakış açısıyla, psikanalitik çalışmalar ve antropologların görüşleriyle birlikte değerlendiren Abalı (2011: 41), Türk anlatılarındaki ensestin baba-kız boyutunu da içeren araştırmasında, anlatılardaki baba-kız ayrılmasının yalnızca baba veya kızın cinsel yönden erginlenmesi ile açıklamanın yetersiz olacağını savunur. Çalışmada, ataerkil bir dünya görüşünün anlatılarında, kızın da annesi gibi erkek egemen dünyanın bir parçası olarak düşünüldüğü, annenin ölümünden sonra dişil cinsiyet rollerini yüklenerek aynı dünya içerisinde yaşamaya zorlandığı belirtilir. Ona göre anlatılarda evden uzaklaşmak zorunda kalan, engellerle karşılaşan ve kendi olgunlaşma sürecini bu sıkıntılı yolculukta tamamlayan kızdır.

Anlatı yapısı içerisinde baba ve kızın eylemleri, simgeler, ödül ve cezalar birlikte değerlendirildiğinde kızların çeşitli zorluklara göğüs germek durumunda kaldığı, bu süreçte de babanın desteğini almadığı görülmektedir. Baba genellikle anlatının başında ve sonunda belirir. Anlatı başında olay başlatıcı figür olarak ve anlatı sonunda gerçekleri öğrenip af dileyen veya yalnızca iktidarını devreden bir rolle belirir. Baba, birçok anlatı başında varken anlatı sonunda ortaya çıkmaz bile. Dikkat çekici bir durum, Türk anlatılarında kızlarına kötülük ettikleri halde ceza verilmeyen ve çoğunlukla da kızları tarafından affedilen kötü karakterlerin babalar olmasıdır (Gümüş, 2017: 84). Bu görünümler düşünüldüğünde baba ve kız ilişkisinin güçlü bir elektral yönü olduğu da göz ardı edilmemelidir.

2. ANLATILARDA BABA-KIZ İLİŞKİLERİNİN TOPLUMSAL GÖRÜNÜMLERİ

Halk anlatılarının özellikle mitik/dinî kökenlerle ilişkili olanlarında baba-kız ilişkisi kutsal bir boyut kazanmaktadır. Bu kutsal boyutu yansıtan bazı menkıbe, efsane ve destanlarda kutsal baba, Tanrı'dan gelen maddi ve manevi iktidarı, insanların hayatlarını etkileme ve yönlendirme hakkını elinde bulundurur. İnanan için kutsallık atfettiği kişi, Tanrı'nın yeryüzündeki konuşan dili, gören gözü, eyleyen elidir.[3] Bu noktada kutsal kabul edilen kişinin tanrıyla eşitlenmesi söz konusudur. Kutsal kişi böylece kutsal alanın merkezine yerleşir.

[3] Özellikle menkıbelerde kutsal kabul edilen veli kullar hakkındaki şu hadis, bu kişilerle ilgili inananların algısını ve bu kişilerin diğer insanlar üzerinde otoritelerini nasıl sağladığını yansıtmaktadır: "Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) buyurdular ki; Allah Teâla hazretleri şöyle ferman buyurdu; kim benim veli kuluma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım (aynî veya kifaye) şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı (aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden bir şey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum. Ben yapacağım bir şeyde, mü'min kulumun ruhunu kabzetmedeki tereddüdüm kadar hiç tereddüte düşmedim. O ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem." (Canan, t.y.: 54).

Bu kişiye karşı gerçekleştirilen söz ve davranışların muhatabı aynı zamanda Tanrı'dır. Kutsal kişiye/babaya yönelik bütün bu inanışları bazı anlatılarda kızlar babalarından devralmaktadır, hatta İslam tasavvufunda "sır" olarak ifadesini bulan bu kutsallık Tanrı'dan peygambere, peygamberden babaya (şeyhe) ve ondan da kızına aktarılmaktadır.[4]

Öncelikle babanın Tanrı olduğu Türk mitik anlatılarına bakılacak olursa bu anlatılarda Tanrı Ülgen'in şamanları yönlendiren dokuz kızı bulunur *(MotifA32.2)* fakat bu Tanrı babanın kızları ile olan ilişkisi açık değildir. Erlik ise iki ya da dokuz kıza sahiptir ve Erlik'in de kızları ile olan ilişkisi anlatılara pek konu olmamıştır (Anohin, 2006: 9-10,13). Ancak burada babalar ve kızlar arasında bir etkileşimden çok bir özdeşleşmeden söz edilebilir: iyi olan Tanrı'nın kızları iyi ve insanlara yardımcıdır; kötü olan Erlik'in kızları ise babaları gibi kötülük yapar.

Menkıbe ve efsaneler ise kutsal babaların kutsal kızları ile ilişkilerinin çeşitli boyutlarını işlevsel yönleri ile yansıtmaktadır. Kutsallığın babadan kıza geçişine önemli bir örnek İslam peygamberi *Hz. Muhammed* ve kızı *Hz. Fatma*'dır. Hz. Fatma/Fatma Ana, İslam öncesi Türk inançları ve İslami öğretilerle donanmış bir halde tarihi kişiliğinden sıyrılmış, sadece Anadolu'da değil, Azerbaycan, Kırgızistan, Altay Türkleri ve Harezm Özbekleri arasında kadınlara özgü mesleklerin piri durumuna dönüştürülmüştür (Kumartaşlıoğlu, 2015: 106-115). Bu kültün efsanelere yansıyan yönünde baba-kız ilişkisi kutsallık üzerine kuruludur. Anadolu'da Fatma Ana özellikle İslam öncesindeki dişil kültlerin koruyuculuk, bereket ve sağaltma gibi işlevlerini yüklenmiştir (Eroğlu, 2020: 7).

Efsane, onu yaşatan toplum tarafından ve sıklıkla mitik kaynakları güncelleme yoluyla toplumsal ve bireysel ihtiyaçlara yanıtlar oluşturan bir türdür. Fatma Ana da anlatıldığı bölgelerde özellikle kadınlarla ilgili sorunların aktarılmasına aracılık etmiştir. Özellikle Hz. Ali'nin Hz. Fatma üzerine kuma getirmek istemesini konu alan efsanelerde, kadınların bu durum karşısındaki tepkileri Peygamber ve kızı üzerinden anlatılmaktadır. Bir baba olarak Peygamber, kızına Hz. Ali'nin kuma getirmesi durumuna katlanamayacağını söylemektedir. Efsane uyarıcılığının, inandırıcılığının ve gücünün artırılması için anlatılarda babasının bir peygamber olduğu da sıklıkla vurgulanır.[5]

[4] Bu evliya sırrının aktarımı ile ilgili Fatıma-i Menemeniyye örnek gösterilebilir. Tasavvufi anlamda değerli bir kişinin kızı olduğu belirtilen Fatıma-i Menemeniyye'ye sırr-ı evliya atalarından aktarılmıştır: "Zîrâ kendi akrabalarından niçe azîzler zuhûra gelmişdür. Bunlardan sonra süre süre bu sırr-ı evliyâ gelüp evlâtlarından Fâtıma-i Menemeniyye'den zuhûr eyledi." (Hamarat, 2015: 117-118).

[5] Efsaneye göre, Fatma Ana'nın üstüne bir kuma gelecekmiş. Bu duruma babası "Katlanamazsın" demiş, Fatma Ana da "Katlanırım baba" demiş (Kumartaşlıoğlu, 2015: 110). Bir gün Hz. Fatma evinde öğle yemeği olarak kuymak yaparken eşi Hz. Ali'nin kendisinin üzerine kuma getireceğini duymuş. Bu duruma çok

Başka bir efsanede ise Hz. Fatma babasının kutsallığının mirasçısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatıya göre "Bir gün Hz. Muhammed ocağı yakar, ocağın başında ona 'Bu kül ile suyla, derdi olanları gez, gör, şifa dağıt' diye nida gelir. Hz. Muhammed de bu ocağın külünü alır, hasta bir kişiye sürer, hasta iyileşir. Sonra bir gün Hz. Muhammed kızına, 'Fatma, benim işim çok oluyor, çok yoruluyorum, ben sana izin vereyim, bundan sonra hasta olanlara sen şifa dağıt!' der. Kızı Fatma böylece babasından el almış olur. O da şifa dağıtmaya başlar. Zamanla o da yorulunca Hz. Muhammed ona 'Komşunun oğlu Lokman'ı yanına al, o da seninle gezsin dolaşsın, sana yardımcı olsun!' der." Görüldüğü gibi kutsallık peygamberden kızına geçmiş ve kız, babasının kutsallığının mirasçısı olmuştur. Bir başka örnek insanlığın geleceği görme yeteneklerinin Hz. Muhammed'in kızını üzmemek adına gerçekleştirdiği bir "mucize" üzerinedir. Efsaneye göre Fatma Ana'nın ebelik yaptığı zamanlarda insanların "göz perdeleri" yoktur. Fatma Ana da ebelik yaparken doğan her bebeğin gelecekte nasıl öleceğine şahit olduğu için bu acıya dayanamaz ve babası Hz. Muhammed'e "ne olur gözlerime perde indir" der. O andan itibaren de insanların gözlerine perde iner ve insanoğlu geleceği bilme yeteneğinden böylelikle yoksun kalır (Kumartaşlıoğlu, 2015: 110).

Kutsal baba-kız ilişkilerine bir örnek de Anadolu'da yaygın efsaneleri olan *Hacı Bektaş Veli ve Kadıncık Ana*'dır. Kadıncık Ana, Hacı Bektaş Veli'ye ilk inananlardan biridir ve inanca göre onun *manevi kızı* kabul edilir (Yavuz; Saraç vd., 2003: 298). Efsaneye göre Hacı Bektaş Veli Anadolu'ya güvercin donunda geldiğinde erenler bir sohbettedir. Sohbet sırasında Hacı Bektaş Veli'nin çok uzaklardan, mana âleminden verdiği selamı fark edip alan tek kişi Kadıncık Ana'dır. *Vilayetname*'de Hacı Bektaş Veli abdest alırken suya damlayan birkaç damla kanı Kadıncık Ana içer ve bu yolla hamile kalır (Gölpınarlı, 1958: 18, 64-65). Kan ile gebe kalan *(MotifT534)* Kadıncık Ana, tıpkı Meryem Ana'nın Hz. İsa'yı doğurması inancında olduğu gibi Hacı Bektaş Veli'nin kutsal kabul edilecek neslinin taşıyıcısı olur. Kadıncık Ana bu kerametlerin yanında Bektaşiliğin en önemli isimlerinden biri olan Abdal Musa'yı yetiştirir.

Baba ve kızı bağlayan kutsallık merkezinde ele alınabilecek bir diğer örnek *Sarıkız* efsanesidir. Efsanenin bir çeşitlemesinde Sarıkız'ın babası ermiştir. Sarıkız, ermiş olarak kabul edilen babasına sadakatle itaat ve hizmet eder. Babası hacca gidip döndüğünde Sarıkız'a atılan *iftiraları* duyar ve

şaşırdığı için eli ile kuymağı karıştırmaya başlamış. Bunu gören Peygamber efendimiz "Ya Fatma elin yanacak, niçin elinle karıştırıyorsun?" demiş. Kızı Fatma ise "Benim elim değil, yüreğim yanıyor babacığım" demiş. O günden bugüne kuymak el yakmaz (Rayman, 2001: 74'ten akt. Kumartaşlıoğlu, 2015: 111).

namusunu temizlemek için Sarıkız'ı öldürmesi gerektiğini düşünür. Sarıkız'ı Kazdağları'na götürüp terk eder. Bu anlatıda sıklıkla babanın ermiş olduğu vurgulanırken yıllarca dağlarda yaşayan Sarıkız da çeşitli kerametler gösterir; yıllar geçmesine rağmen yaşlanmaz, yolunu kaybedenlere yol gösterir, darda kalanlara yardımcı olur. Yıllar sonra babası ile karşılaştığında ona olan saygısı ve itaati zayıflamaz. Babası kızının ermiş olduğunu anladığında ise sırrı açığa çıkan kız *(MotifC51.4 ve MotifC423.5)*, efsane mantığı gereği kaybolur (İlhan, 2014: 71-72).

Sarıkız efsanesinin bir diğer çeşitlemesinde baba (Karadağ, 1995: 68-69), kutsallığın kaynağı olmamasına rağmen kızın kutsallaşma sürecine şahit olan bir roldedir. Baba, kızının gösterdiği kerametlere rağmen kızına atılan iftiralara dayanamaz ve onu götürür ve dağa terk eder.

Destanlarda da babalar ve kızlar uyum içindedir. Kızın babasından siyasi otoriteyi devralabilmesi için babayla birlikte başkalarına karşı eylemler gerçekleştirmesi gerekir. Genellikle destansı anlatılarda karşımıza çıkan bu durumda iktidar babadan kaynaklanan, baba-kızın paylaştığı, babadan kıza geçen bir güçtür. Bu noktada baba-kız ilişkilerinin doğası kutsallık temelinde gerçekleşen baba-kız ilişkilerine de yakındır. Baba ne kadar savaşçı, cesur ise kızı da babasının yanında ve en az onun kadar güçlü bir figürdür. Baba-kız birlikte başkalarına karşı mücadele eder. *Altın Taycı* destanında bunun örneğini görebilmekteyiz. Közer Han'ın toprağında baba-kız yani Altın Taycı ve kızı Han Tolay Arığ birlikte düşmanlarla savaşırlar (Killi Yılmaz, 2013: 181). *Kara Kağan* destanında kadın kahraman Altın Arığ'ın amacı kendisini babasına ispatlamaktır. Erkek evlada sahip olamayan kağan, kızı Altın Arığ'ın mallarını koruyamayacağı, halkını yönetemeyeceği endişesini taşır. Altın Arığ da evini terk edip yolculuğu sırasında Dev Çılan Kağan'ı öldürür ve gücünü babasına kanıtlar. Babasının övgüsünü kazanır, babasının iktidarını devralır (Çolak, 2019: 34). Bu tür anlatıların bazılarında kadınların dişil özelliklerinden sıyrıldıkları ve erkekleştikleri görülmektedir. *Altın Arığ* gibi bazı kadın kahramanların ise evlenmeyip hayatlarını halklarına adadıkları görülmektedir (Özkan, 1997). Anadolu sahası anlatılarında bu savaşçı kadın tipi *Bacı ile Bocu* masalında da geçer. Babası yerine savaşmaya giden kız, erkek kılığına girer (Sarıyüce, 1997: 171). *Gülen Ayva Ağlayan Nar* masalında (Alangu 1961: 40-59) ise ergenlik dönemine kadar kendisini babasına erkek olarak gösteren kız, cinsiyeti ortaya çıkınca evden kaçar. Çeşitli yiğitlikler gösteren kız anlatı sonunda kalıcı olarak cinsiyet değiştirir ve erkeğe dönüşür, ardından da bir sultan kızıyla evlenerek ülkesine döner ve babasının iktidarının devralıcısı durumuna dönüşür. İktidar sahibi babalarıyla uyum içinde hareket eden bu yiğit kızların Anadolu sahasındaki örneği *Dede Korkut* anlatılarında da karşımıza

çıkmaktadır (Gökyay, 1976: 13). Dirse Han'ın hatunu kaybolan oğlu ardından yas tutarken, oğlunu bulmak için aklına gelen çözüm bir han olan babasından destek almaktır.

Yukarıda görüldüğü gibi anlatılardaki kızlar, düşmanları ile mücadelelerinde babalarıyla birliktedirler. Bu yolda bazen *Huban Arığ* destanında görüldüğü gibi kendileriyle evlenmek isteyen erkekleri öldürüp evlilik yolunu tamamen kapatırlar. Dişil özelliklerinden sıyrılıp erilleşirler (Davletov, 2005).

SONUÇ

Türk halk anlatılarında baba-kız ilişkisi çeşitli yapısal ve toplumsal görünümlerle ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada baba-kız ilişkisinin bu yapısal ve toplumsal boyutlarını ortaya çıkarmak için farklı türlerden anlatılar incelenmiş ve birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde baba-kız ilişkisinin halk anlatılarının yapısal düzenindeki yeri ve anlamı Olric, Raglan, Propp ve Holbek gibi araştırmacıların çalışmalarından hareketle tespit edilmeye çalışılmıştır. Halk anlatılarının çoğunda baba, soylu bir aileden gelip kızını evden uzaklaştırıcı bir figür olarak belirirken kızının erginlenme yolculuğuna nadiren katkıda bulunur. Soylu bir babaya sahip olan kız, anlatı yapısı içinde genellikle pasif değil, aktiftir ve kız anlatının ana kahramanı olmasa da anlatı sonundaki mutluluk tablosunun ortaya çıkmasında ana kahraman olan erkeğe gizliden gizliye destektir.

Anlatının yapısal kurgusu içinde babanın uzaklaştırıcı rolünde olmasının, anlatıyı başlatıcı bir işleve sahip olduğu görülmüştür. Üvey annenin isteği, babanın kızına duyduğu öfke ya da gelecekteki kötülükten kızını koruma isteği babanın kızını uzaklaştırma sebepleridir. Burada dikkat çekici olan ise anlatının başında yer alan babanın genellikle anlatı sonuna kadar ortaya çıkmayıp anlatının sonunda olayın iç yüzünü öğrenen, affedici/affeden, iktidarını veya mirasını yeni evlenen çifte devreden rolleriyle ortaya çıkmasıdır. Türk halk anlatılarında özellikle de masal ve efsane türlerinde, baba ne kadar kötülük yapmış olsa da genellikle anlatılarda kızı tarafından affedilir ve herhangi bir şekilde cezalandırılmaz. Bu durum iki şekilde yorumlanabilir: ilk olarak ataerkil bir toplumda babanın, hatalarına rağmen sarsılmaz bir iktidarı vardır; ikinci olarak anlatıların yüzeyde görülenden farklı derin bir yapısı bulunmaktadır. Anlatı açıkça ifade edilemeyen gerçeklikleri ifade etmeyi sağlayan çeşitli simgelerle örülü bir yapıdır ve çoğu anlatıda baba açıkça hatalı olarak gösterilse de simgeler ve yapıdaki anlamlı tekrarlar gösterir ki aslında erginlenme döneminde psikolojik olarak iç çatışmalar yaşayan kız, kendini

aileden ve özellikle de babadan ayırma sancıları taşır. Özellikle halk hikâyeleri ve bazı masallarda ise babanın uzaklaştırıcı rolüyle birlikte engelleyici rolünü de üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Babalar kızlarının sevdiği/âşık olduğu kişilerle aralarında bir engeldir, uygun görmedikleri için bu eş adaylarına kızlarını vermek istemezler ve bunun için de adayla mücadele ederler.

İncelediğimiz anlatıların yapısal boyutunda baba-kız ilişkisinin soylu babanın çeşitli gerekçelerle kızını evden uzaklaştırması, kimi zaman kızına ve kızın âşık olduğu eş adayına engeller çıkarması; kızın ise bütün bu mücadelelerde aktif rol alıp erginlenmesi noktalarında yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

Halk anlatıları içinde özellikle dinî kökleri güçlü olan efsanelerde/menkıbelerde kutsallığı babadan devralan kutsal kızların ön planda olduğu görülmektedir. İslami dönemin en güçlü kutsal kadın figürü Fatma Ana bunun en dikkat çekici örneğidir. İslami dönemin anlatılarında baba-kız ilişkisinin ideal biçimi Hz. Muhammed-Hz. Fatma üzerinden aktarılmıştır. Fatma Ana kutsal babanın kutsal kızıdır ve toplum değerlerinin hem sözcüsüdür hem de kadınların beklentilerinin anlatılardaki aktarıcısıdır. Hz. Muhammed ise her durumda kızını yücelten, ona eşsiz bir sevgi ile bağlı olan, onu koruyan, kollayan bir kutsal babadır. Gerek Hz. Muhammed ve kızı Hz. Fatma gerekse Fatıma-i Menemeniyye ve ataları/babası temiz/kutsal bir soyun mensubudur, bu kutsallık babadan kıza aktarılır ve anlatılarda baba-kız ilişkisi bu kutsallık çerçevesinde kurulur. Hacı Bektaş Veli'nin manevi kızı Kadıncık Ana'nın söz konusu kutsallığı devralması Hacı Bektaş Veli'nin vücudundan ayrılıp Kadıncık Ana'ya geçen kan ile somutlaştırılmıştır. Hacı Bektaş Veli'den kendi bedenine aldığı kanla Kadıncık Ana'nın Hacı Bektaş Veli'nin bütün misyonunu da kendinde topladığı söylenebilir.

Çalışmanın son bölümünde siyasi bir lider olan, halkına kendini adamış babaların kızları ile ilişkileri üzerinde durulmuştur. Bu noktada özellikle başkahramanı kadın olan destanlar ele alınmıştır ve incelediğimiz bu nitelikteki anlatılarda siyasi erki elinde bulunduran ama kutsal alanın da çok dışında olmayan babaların kızlarıyla özdeşleştirildiği görülmüştür. Babalarının otoritelerini destekleyip babalarına benzeyen, babaları kadar yiğit olan kızların babalarından sonra halkın yönetimini, siyasi otoriteyi sorunsuz bir şekilde devraldığı sonucuna ulaşılmıştır. Elbette destanlarda baba ile çatışan, baba otoritesine karşı çıkan, bu nedenle kimi zaman dışlanan kimi zaman da hak etmeyen babadan otoriteyi devraldığı için yüceltilen kızlara örnekler farklı anlatılardan da bulunabilecektir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; Türk halk anlatılarında yer verilen baba-kız ilişkisi anlatıların yapısal düzeninde anlamlı bir bütüne sahiptir ve bu ilişki toplum değerlerinin/çatışmalarının aktarılmasında da işlevselidir.

KAYNAKÇA

Abalı, N. (2011). *Halk Anlatılarında Ensest*. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü. [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Alangu, T. (1961. *Billur Köşk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Alptekin, A. B . (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Anohin, A. V. (2006). *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*. Çev. Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova. Konya: Kömen Yayınları.

Âşık Paşazade. (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi*. Haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç. İstanbul: Koç Kültür Sanat Yayınları.

Ben-Amos, D. (1997). Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru. Çev. Metin Ekici, *Milli Folklor*. Sayı: 33, 74-87.

Boratav, P. N. (2009). *Zaman Zaman İçinde*. İstanbul: İmge Yayınları. 2. Baskı.

Boratav, P. N. (2010). *Az Gittik Uz Gittik.* Ankara: İmge Kitabevi. 7. Baskı.

Canan, İ. (t.y.). *Hadis Ansiklopedisi: Kütüb-i Sitte*, *C. 13*. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Çolak, S. (2019). *Türk Destanlarında Kadın Kahramanın Yolculuğu*. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Davletov, T. (2005). *Destanlaşan Kadın Kahraman: Huban Arığ*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın.

Eroğlu, Z. (2020). *Toplumsal Bellekte Hz. Fatma*. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. [Yayınlanmamış] Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu.

Gökyay, O. Ş. (1976). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Gölpınarlı, A. (haz.). (1958). *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyet-nâme.* İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Gümüş, İ. (2017). *Türk Masalları ve Max Lüthi Yöntemi*. Gece Kitaplığı. Ankara.

Güney, E. C. (1997). *Masallar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hamarat, Z. (haz.). (2015). *Bayramiye Tarikatı Menakıbı: Hacı Bayram Veli ve Halifeleri.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Helimoğlu Yavuz, M. (1997). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: Ürün Yayınları.

Holbek, B.(1998). *Interpretation of Fairy Tales: Danish folklore In (an)European Perspectives*. Helsinki: Akateeminen kirjakauppa (Akademic Bookstore).

İlhan, F. (2014). *Efsane ve Mitlerin İşlevleri ve Modern Toplumdaki Yansımaları: Sarıkız Efsanesi Örneği*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi. Bursa.

Karadağ, M. (1995). Sarı Kız Efsanesi Varyantları ve Karşılaştırılması. *Folklor/Edebiyat*. C. 1, S. 2. 68-69.

Killi Yılmaz, G. (2013). *Hakas Destanları IV: Altın Taycı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Köse, N. (2001). Kırgızlardan Bir Destan: Cangıl Mırza. *Milli Folklor*. Sayı: 49. 67-70.

Kumartaşlıoğlu, S. (2015). Fatma Ana Üzerine Anlatılan Efsaneler, *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi,* Sayı:6, 106-115.

Olric, A. (2003). Halk Anlatılarının Epik Kuralları. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Milli Folklor Yayınları. 177-88.

Özkan, F. (haz.). (1997). *Altın Arığ Destanı*. Ankara: Bilig Yayınları.

Propp, V. (1985). *Masalın Biçimbilimi*. Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat. İstanbul: Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları.

Raglan, L. (1988). Geleneksel Kahraman. Çev. Metin Ekici. *Milli Folklor.* Sayı:37, 126-138.

Sarıyüce, H. L. (1997). *Anadolu Masalları,* C.1. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Seyidoğlu, B. (2006). *Erzurum Masalları*. İstanbul: Dergâh Yayınları. 3. Baskı.

Seyidoğlu, B.(1992). Türk Mitolojisi ve Efsanelerinde Aile. *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. 571-581.

Şen, S. (2008). *Anadolu Masallarında Kadının Yeri*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı. [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi. Elazığ.

Thompson, S. (1966). *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*. 6 vols. Bloomington: Indiana University Press, (*https://sites.ualberta.ca/~urban/Projects/English/Motif_Index.htm*) (Erişim: 20.07.2022)

Türkmen, F. (1983). *Tahir ile Zühre*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.